

Hintli Bir Âlimin Tarihte Yöntembilim Çalışması: *Ziyâeddin Berenî'nin Târîh-i Fîrûzşâhî Eserinin Modern Tarih Yazıcılığı Açısından Değeri*

H. Hilal Şahin*

Giriş

Tarih, geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında insanla ilgili olan her şeyi inceleyen bir disiplindir. Bu disiplinin ilim hüviyeti kazanması ve metodolojik olarak sistemini oturtması XX. yüzyılın başlarına dayanır. İnsan tabiatında sürekli geçmişî öğrenme merakı vardır. Bu durum insanlarda tarih imgesinin çok eski devirlere kadar uzanmasının yolunu açmıştır. Tarih insanlığın hafızasıdır ve insan yaşantısı da tarihin konu bütünlüğünü oluşturmaktadır.

İnsan hayatı çok yönlü ve dinamik bütünlükler taşıyan bağlamlar içermektedir. Bu durum tarihin farklı bakış açılarıyla ele alınmasının da temelini oluşturmuştur. Bu temel onun metodolojik yaklaşımlarının usullerini ortaya çıkarmış ve tarihi sosyal bilimler kategorisi içinde değerlendirebileceğimiz bir kulvara oturtmuştur.

Tarihin kavramsal olarak diğer dillere Arapçadan geçtiği ve etimolojik olarak yine Arapçadan kaynakladığı kabul edilmektedir.¹ Arapça ve Samî dillerinde kullanılan bu sözcüğün İslam dininin doğuşundan sonra onun dinamiklerinin de tesiriyle zamanı imleyen esasa dönüşmesi ve yaşanan şeylerin yazılmasını da temin etmesi ortaya yeni bir yazın tarzı çıkarmıştır. Bu yazın tarzı ileride gelişecek olan İslam tarihçiliğinin ilk örnekleridir. Bu bağlamda İslam tarihçiliği siyer ve megâzî ile başlamış olup Hz. Muhammed'in gerek hayatı gerek savaşlarının ele alınıp anlatılması gerekse de yazılması siyer ve megâzî olarak ortaya çıkmış ve bu ilimlerle uğraşanlar İslam tarihçiliğinin de temellerini atmışlardır. Dolayısıyla İslam'da tarih yazıcılığının bu minvalde gelişmesi ve hadis ilmiyle birbirine koşut olarak ilerlemesi, İslamiyet'in yayıldığı yerlerde sürmüş ve tarihin bu bağlamda düşünülerek yazılmasının ve ortak yöntemlerle sorgulanmasının da önünü açmıştır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Giresun/ TÜRKİYE, hilal.sahin@giresun.edu.tr ORCID:0000-0002-3192-4658

1 Sabri, Hizmetli, *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara (1991), s. 1; Mustafa, Fayda, "Tarih" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2011 C XL, s. 30-36; Mustafa, Öztürk, *Tarih Felsefesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 30.

Bu bağlamda Orta Çağ Hindistan'ında hüküm süren Delhi Sultanlığı devrinde yaşayan Ziyâeddin Berenî (ö.758/1357) ortaya koyduğu eserleriyle İslam tarihçiliği minvalinde kendine özgü savunuculuğunu yaptığı ve XIII. yüzyılın sonlarından başlayarak XIV. yüzyılın ortalarına kadar tanık olduğu hadiseleri yazarak tarih algısını ortaya koyup adını ölümsüzleştirmiştir.

Târîh-i Firûzşâhî adlı eseriyle devrinin tarih düşüncesinde önemli bir yer tutan Ziyâeddin Berenî, esasen mensubu bulunduğu İslam tarihçiliğini İran-Pers tarih imgesi ile eklemleyerek kendine özgü bir yaklaşım geliştirmiştir. Hindistan'da yaşamış olan Berenî, yine tarih yazıcılığının İslami anlamda gelişme kat ettiği devirlerde, tarihin bir bilim olarak sorgulanması ve özellikle metodolojik sisteminin tespiti üzerine yaptığı çalışmalarla tarihin yöntembilimi konusunda kadim metinler ortaya koyan Osmanlı dönemi âlimi Muhyiddin Kâfiyeci (788-879/1386-1474) ve eseri El-Muhtasar fî İlmi't- tarihî'de adeta imlemektedir.

Kavramsal Çerçeve ve Yöntem

Araştırmanın kavramsal çerçevesi genelden özele doğru analitik bir yaklaşımı öngörmektedir. İslam dini ve ona bağlı olarak gelişen tarih yazıcılığının İslam dininin yayıldığı coğrafyalardan olan Hindistan'da da gelişme göstermesi ilgili çalışmaların burada da yapılmasını beraberinde getirmiştir. Hindistan'da hüküm süren Delhi Türk Sultanlığı döneminde yaşamış olan Ziyâeddin Berenî ve onun İslam tarihçiliğinin minvalinde ortaya koyduğu eseri *Târîh-i Firûzşâhî*, araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda Ziyâeddin Berenî'nin Delhi sultanları hakkındaki eserinin modern tarih yazıcılığı açısından değeri ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma yöntemi ise araştırma, inceleme ve karşılaştırma yaklaşımlarını öngörmüştür.

Delhi Sultanlığı (1206-1526) ve Ziyâeddin Berenî'nin Yetiştirdiği Siyasi ve Kültürel Ortam

Hindistan'da Delhi merkez olarak teşkilatlanan ve üç asır boyunca devam eden bir yönetim olan Delhi Sultanlığı farklı hanedanlıkların hüküm sürdüğü bir siyasi bütünlüktür. Sultanlığın Muizzüddin Muhammed tarafından XII. yüzyılın sonlarında kurulduğu söylene de² gerçek anlamda bağımsızlığını ilan etmesi Türk komutan Kutbeddin Aybeg'in tahtı ele geçirmesinden sonradır.³ Sultanlığın tam

2 N. R. Farooqi, "Delhi Sultanlığı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C IX, İstanbul, s. 130-132.

3 Salim, Cönce, "Delhi Türk Sultanlığının Kurucusu Kutbeddin Aybeg'in Hayatı ve Şahsiyeti", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), Elazığ 2010, s. 13-21.

anlamda kuruluşunu sağlayan ise yine Kutbeddin Aybeg'in damadı Şemseddin İltutmuş'tur (1210-1236). Sultanlığı 1414 yılına kadar Türk sülalelerinden olan Kutbî, Şemsî, Gıyâsî (1206-1290), Halaçlar /Halacî (1290-1320) ve Tuğluklu (1320-1414) sülaleleri yönetmiş olup 1414 yılından sonra gelen Seyyidler (1414-1451) ve Lodiler (1451-1526) gibi sülaleler her ne kadar Türk kökenli olmasalar da vaktiyle Türk sülalelerinin kurguladığı sistem ve teşkilata fazla müdahalede etmemişlerdir.⁴

Sultan İltutmuş, saltanatını güçlendirdikten sonra Abbâsî halifesiyle iletişime geçmiş ve siyasi örgütlenmesini ona da kabul ettirerek Halifeden menşur almıştır. Bu dönemde Hindistan'ın Moğol tehdidine açık hale gelmesinin önüne geçmek için İran'da hüküm süren Harzemşahlarla da temkinli ilişki kuran İltutmuş, aynı zamanda sultanlığın devlet teşkilatını da sistemleştirme yoluna gitmiştir.

1290 yılına kadar aralıklarla iç çalkantılar yaşayan Delhi Sultanlığı'nda, Celaleddin Firüz Şah Halacî'nin tahtı ele geçirmesiyle sultanlıkta Halacîler hanedanı başlamış oldu.⁵ Halacîler hanedanı döneminde Delhi Sultanlığı, Güney Hindistan'a yönelik sistemli politikalar izlemiş ve başta Telangana olmak üzere bu yöndeki birçok yer yönetime alınmıştır.⁶ Halacî Hanedanlığı döneminde dikkatli siyasi ve ekonomik politikalar sayesinde sultanlık daha iyi duruma gelmiş ve Hindistan'a yönelik olası Moğol tehdidi bertaraf edilmiştir.

1320 yılında Türk komutan Melik Gazi, Tuğluk Hüsrev'e mukabil bir hareket içinde olmuş ve yaygınlaşan isyanlardan da faydalanarak tahtı ele geçirmiştir. Gıyaseddin Tuğluk unvanıyla Delhi Sultanlığı'nda yönetimini ilan eden Melik Gazi, ülkede Tuğluklular döneminin de başlamasına vesile olmuştur.⁷ Babasının ardından tahta geçen Muhammed Tuğluk dönemi, Delhi Sultanlığı için içeride ve dışarıda birçok sıkıntının yaşandığı dönem olmuştur. Özellikle Güney Hindistan'da yönetimin zayıflaması ve Horasan'a doğru yapılan seferlerde başarı sağlanamaması bunlar arasında sayılabilir.⁸

Muhammed Tuğluk'un ardından yönetime gelen Firûz Şah Tuğluk (1351-

4 Haluk, Kortel, "Delhi Türk Sultanlarının Telingana Seferleri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, IV/1, 2015, s. 2; Salim, Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler*, Ed. Hasan Celal Güzel, v.d, Yeni Türkiye Yayınları, C VIII, Ankara 2002, s. 1210.

5 Farooqî, *agm.*, s. 130.

6 Y. Hikmet, Bayur, *Hindistan Tarihi*, C I, TTK. Yay., Ankara, 1987, s. 154; Peter, Jackson, "Delhi Sultanate", *A Political and Military History*, Cambridge 1999, s. 123-147.

7 Kortel, *agm.*, s. 333.

8 Farooqî, *agm.*, s. 131.

1388), Delhi Sultanlığı için adeta bir atılım yapmış ve ülkedeki siyasi yapıdan, bayındırlık faaliyetlerine, ekonomik hayattan kültürel ve dinî hayata kadar birçok konuda istikrarlı bir yönetim sergilemiştir.⁹ 1398 yılında Timur'un Delhi'yi talan etmesi ülkede sıkıntılı bir sürecin yaşanmasına yol açmış ve son Tuğluk Sultanı Nasırüddin Mahmud'un ölümünün (1413) ardından Delhi'de Seyyidler hanedanlığı başlamıştır. Özellikle Tuğluklular hanedanlığının son dönemlerinde Malva (1401) ve Guccerat (1407) gibi valiliklerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri ise sultanlığın siyasi yapısında bozulmaların yaşanmasına yol açmıştır.

1414 ile 1451 yılları arasında saltanat süren Seyyidler hanedanı, Hızır Han, Muizzüddin II. Mübarek Şah, IV. Muhammed Şah ve Alâeddin Âlem Şah dönemleri olmak üzere dört saltanat döneminden ibaret olmuştur. Delhi Sultanlığı açısından adeta bir çözülme devri olan bu hanedanlık devri, içeride ve dışarda sükûnetin sağlanamadığı ve devletin valileriyle dahi mücadele etmekten aciz duruma düştüğü bir devir olmuştur. 1451 yılında başlayan Lûdîler hanedanlığı ise 1526 yılına kadar sürmüştür ve Behlül Lûdî, Nizam Han İskender Şah ve İbrahim Lûdî'nin saltanatlarıyla yaşamıştır. Türk hanedanlıklarının kurucuları Memlük sultanları, Halaciler ve Tuğlukluların ardından esasen ülkede dirlik ve düzenlik bozulmuş ve siyaseten başlayan bu zaaf Sultanlığın Türk kökenli olmayan son iki hanedanlığı döneminde iyice belirginleşmiştir.

Lûdîler hanedanlığının sonlarına doğru Kabil'de bulunan Babür, buradaki sıkıntılı süreci yakından takip ettiği için Delhi'ye yürüdü ve Panipat Savaşı ile Delhi son Sultanı İbrahim Lûdî'yi yenerek Delhi Sultanlığı'nı ülkesine bağladı. (21 Nisan 1526). Babür Şah'ın Delhi Sultanlığı'na son vermesinin ardından Hindistan'da Delhi Sultanlığı dönemi sona ermiş ve Babürlülere devri başlamıştır.¹⁰

a. Ziyâüdd'in b. Müeyyidülmülk el-Berenî

Ziyâüdd'in b. Müeyyidülmülk el-Berenî (ö.758/1357) yukarıda ana hatlarıyla ele aldığımız Delhi Sultanlığı döneminde yaşamış aydın, şair ve tarihçidir. Onun çocukluğu Memluk hanedanlarının, gençlik, olgunluk ve hayatının son zamanı Halacî ve Tuğluklular hanedanları döneminde yaşanmıştır.

Doğum yılının 684/1285 olduğu kabul edilen Ziyâüddin Berenî, Delhi sultanlarına yakın kültür seviyesi yüksek bir aileden gelmekteydi. Yine babası Müeyyidülmülk'ün

⁹ Kortel, *agm.*, s. 334.

¹⁰ H. Hilal, Çağlayan, *Ekber Şah Döneminde Hindistan*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002, s. 126.

Halacî Erkli Han'ın naibi olması ona çocukluğundan beri devlet işleriyle iç içe olma imkânı tanımış kendisi de orta yaşlara geldiğinde Muhammed b. Tuğluk'un (1325-1351) 17 yıl danışmanlığını yapmıştır. Delhi Sultanı III. Firûz Şah Tuğluk (1351-1388) döneminde etkisi azalan ve itibar kaybeden Berenî gözden düşmüş ve saraydan da uzaklaşmıştır.¹¹

Halacî ve Tuğluklar hanedanlarının istikrarlı siyasi ve politik ortamı ile kültürel gelişmelere de ağırlık verilen dönemlerinde yetişmiş olan Ziyâüddîn Berenî almuş olduğu iyi eğitiminin de etkisiyle şîir ve edebiyata vâkıf, ahlaklı, İslam inancını içselleştirmiş samimi bir Müslüman idi. Tüm bu özelliklerine mukabil ona şöhret kazandıran asıl yönü tarihçiliği ve siyaset teorisyeni olması idi. Delhi sultanları hakkında yazmış olduğu *Tarih-i Firûzşâhî* adlı eseriyle ismi ölümsüzleşen Ziyâüddîn Berenî bu eseriyle Delhi Sultanı Gıyaseddin Balaban'ın tahta çıkışından (664/ 1266) III. Firûz Şah'ın saltanatının altıncı yılına (758/ 1357) kadar olan zaman içindeki sultanları anlatır.

Yetiştığı siyasi ortam bakımından genellikle istikrarlı yıllara şahit olan Ziyâüddîn Berenî, mensubu bulunduğu kültürel iklimin tesiriyle içselleştirdiği İslami algılarını aynı zamanda eserine de yansıtmış ve bu bağlamda tarihsel gelişmeleri kaydederken İslamî düşünce ekseninde argümanlarını geliştirmiştir. İslamî düşünce sistemi içerisinde şair ve edebî kişiliği bağlamında devrinin şahit olduğu toplumsal ve tarihsel olayları ele alan Berenî zamanında hem devrine yol gösteren yaklaşımlarda bulunmuş hem de kendinden sonrakilerin o devirleri anlamalarına vesile olmuştur. İçinde bulunduğu siyasi ve kültürel ortamın tezahürleri olarak Berenî, devrinin seçkin aydınları arasına yükselmiş olup özellikle Haq'ın belirttiği gibi Orta çağlarda Hindistan'ın seçkin tarihçileri arasında yer almaktaydı.¹²

b. İslam Tarihciliği, Ziyâüddîn Berenî ve Eserleri

Siyer ve megâzî geleneği ile tarih anlayışını oluşturan İslam tarih yazıcılığı, tarihin bir bilim olarak algılanması ve tarih anlayışının gelişmesinde Kur'an-ı Kerim, Hadis ve diğer İslami kaynak ve yazarların da esaslı tesirleri ile büyük bir dönüşüm yaşamıştır. İslam tarihçiliğinin oluşumu, Kur'an-ı Kerim'in gelmesi ve hadislerin derlenmesi ayrıca çeşitli İslami yöntemlerin de yazıya geçirilmesi ile gelişme göstermiştir. Kur'an-ı Kerim'in birçok suresinde mutlaka tarihî bir hadise imlenir.

11 Özcan, Azmi, "Ziyâüddîn b. Müeyyidülmülk el-Berenî", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C V, İstanbul (1992), s. 491.

12 Moinul, Haq, "Some Aspects of Diyaaldin Barani's Political Thought", *Journal of Pakistan Historical Society*, C IV, S. 1, Karachi 1956, s. 3-26.

Bu bağlamda tarihî hadiseler, farklı düşünce anlayışları ve ideolojiler için dinamik gelişmelerin devam ettiği bir saha olarak karşımıza çıkar.¹³

İslam tarihçiliğinin bu gelişme standardında XIV. yüzyıldan itibaren bir kırılma yaşanır ve esaslî bir değişimle İbn Haldûn (1332-1406) İslam tarihçiliğini ortaya koyduğu yaklaşım ve argümanlarıyla derinden etkiler. İbn Haldûn'un İslam tarihçiliğini sistemleştirmesi ve sosyal bir zemine oturtmasından önce başlayan ve İslam'ın temel kaynaklarından yola çıkarak tarih imgesini geliştirme ve bu bağlamda hadiseleri yazıya geçirme usulü kuşkusuz İbn Haldûn ile büyük bir atılım yapmıştır. Bu bağlamda İslam tarih yazıcılığında tarih anlayışıyla adeta bir çığır açan İbn Haldûn, ortaya koyduğu yaklaşımıyla sadece tarih ilminin gelişmesine kuramsal katkıda bulunmamış o aynı zamanda tarih felsefesi sahasında da düşünürlere verdiği ilhamla hâlâ geçerliliğini koruyacak yasalar ortaya koymuştur.

İşte bu düşünce ikliminin geliştiği devirlerde yaşayan ve aynı zamanda İbn Haldûn'la da çağdaş olan Ziyâüddîn Berenî mensubu bulunduğu düşünce ikliminin tesiriyle de sistemleşen fikirlerini ve devrinin gelişmelerini ortaya koyarken zamanının diğer birçok İslam âlimi gibi bütün ilimlerin kaynağını Kur'an'a götürmüştü; o da metodolojik bakış açısını İslamî yaklaşımlarla argümanlaştırmıştır.¹⁴ Onun bu yönü, düşüncelerinin İslami gelenek içerisinde kayda değer bir yer tutmasının da dinamiklerini oluşturmuştur. Araştırmamızda özellikle bahsedeceğimiz Berenî özellikle Delhi eksenli düşünüyor; toplumsal barış ve huzurun kaynağının dolayısıyla da insanların mutluluğunun temel imge olarak ele alınmasını yansıtıyordu.¹⁵

İslam tarihçiliği ekseninde değerlendirildiğinde XIV. yüzyılın kayda değer tarihçilerinden biri olarak önümüze çıkan Ziyâüddîn Berenî yazmış olduğu çeşitli eserleriyle düşüncelerini ortaya koymuştur. Berenî'nin belli başlı eserleri ise şunlardır:

b.1. Târîh-i Firûzşâhî

Ziyâüddîn Berenî, bu eserinde Delhi Sultanı Gıyaseddin Balaban'ın tahta çıkışından (664/1266) III. Firûz Şah'ın saltanatının altıncı yılına (758/1357) kadar olan süre içindeki Delhi sultanlarını anlatır. Yazar, *Târîh-i Firûzşâhî* adlı eserini 74 yaşında tamamlamıştır. Hindistan tarihinin mezkûr dönemleriyle ilgili olan eseri

13 Halil, İmadüddin, *İslam'ın Tarih Yorumu*, çev. Ahmet Ağrakça, İstanbul 1988, s. 8.

14 Özcan, *age.*, s. 491.

15 Peter, Hardy, "Unity and Variety in Indo-Islamic and Perso Islamic Civilization Some Etica and Politica Idea of Diya-al-Din Barani of Delhi of Ghazali al-Din Tusi Comparec", *Iran* (16), 1978, s. 126.

Farsça yazmıştır. Eser birkaç kısım halindedir. Buna göre eserin ilk versiyonu Firûz Şah'ın ilk beş yılı, ikincisi ise yedinci yılı olacak şekilde düzenlenmiştir. Seyyid Ahmed Han, *Târîh-i Fîrûzşâhî*'nin ikinci versiyonu üstünden inceleme yaparak eseri 1866'da neşretmiştir. Mezkûr eserin birinci versiyon derlemesi ise R. Raza tarafından yapılarak 2013 yılında neşredilmiştir. Eserin bu neşirler üzerinden çeşitli tıpkıbasımları da yapılmıştır.

Târîh-i Fîrûzşâhî'nin asıl metini Farsça olup bazı kısımları, H. M. Elliot- J Dowson, *The History of India as told by its own Historians*, III, 97-268; A. R. Fuller, *The Reign of Alaudd-in Khilji*, JASB, XXVI II / 1 (1869), s. 18 1-220 ve XXXIX/ 1 (1870). s. 1-51; P. Whalley, *The Reign of Muizz-uddin*, JASB, XI (1871), s. 185- 2 16; A. Colvin, *The Reign of Sultan Ghiasuddin Tughluq Shah*, JASB, XI/1 (1871). s. 2 17-247) şeklinde ilgili yazarlar ve başlıklarıyla İngilizceye de çevrilmiştir.

b.2. Fetvâ-yı Cihandârî

Sultanlara nasihatte bulunmak amacıyla yazılan bu eserde önceki dönemlere ait hükümdarların hayatlarından örnekler verilmekte özellikle İran hükümdarlarının hayat hikâyelerinden seçilmiş pasajlarla anlatım yoğun ve süslü hale getirilmektedir. Bir tek yazma hali olan bu eser Indian Office'te 2646 numaradadır bulunmaktadır. Eser A. Selim Han tarafından 1972 yılında Lahor'da neşredilmiştir.

b.3. Ahbar-ı Bermekiyyan

Bermekiler soyu hakkında yazılmış, yazarı bilinmeyen bu eser Ziyâüddîn Berenî tarafından Arapça aslından Farsçaya çevrilmiş ve Delhi Sultanı Firûz Tuğluk'a 1354 yılında ithaf edilmiştir.

b.4. Na't-ı Mumammedî

Tek nüshası Rampur Rıza Kütüphanesi'nde olan bu eser Hz. Muhammed'i övmek ve çeşitli yönlerine vurgu yapmak amacıyla yazılmıştır. Bu eserlerin haricinde Ziyâüddîn Berenî'nin ayrıca *Salat-ı Kebir*, *İnâyetnâme-i İlahî*, *Me'asir-i Sadât* ve *Hasretnâme* gibi eserleri de bulunmaktadır.

c. Ziyâüddîn Berenî'nin Târîh-i Fîrûzşâhî Adlı Eseri ve Tarih Yazıcılığı Açısından Değeri

c.1. Eserin Özelliği

Ziyâüddîn Berenî devrinin bir siyaset bilimcisi, şairi ve tarihçisi sıfatıyla gözlemediği, duyduğu ve okuduğu tarihsel olayları sistematik olarak zihin

süzgecinden geçirerek yazmıştır. Onun tarih algısı, İslamî kültür ve imgesinin İran tarih-edebiyat gelenekleriyle yoğrulmasından doğmuştur. Berenî ayrıca devrinin aydını ve teorisyeni olarak İslamî ve İranlı yönetim görüşleri arasındaki çelişkileri de görüp bu sıkıntıları çözmeyi de amaç edinmiştir. Bu bağlamda kendisinden önceki Müslüman yazarlar burada onun düşündüğü ve dile getirmek için çaba sarf ettiği konuları nedense hiç gündeme taşımamış ve çözüm yolları aramamışlardır. Berenî'nin yetiştiği hayat tarzı ve kültürel birikimi dolayısıyla hem İslamî düşünceye hem de İran geleneklerine ve edebiyatına vakıf olması onu bir noktada nükte ustası ve toplum teorisyeni noktasına taşımıştır. Toplumda gördüğü yanlışları hele danışman olarak bulunduğu Delhi saltanat sarayında gözlemlediği hadiseleri kavrayış gücü yüksek ve kalemi kuvvetli bir yazar edasıyla ifade etmiştir. Bu özellikleriyle bilinen Berenî'nin mezkûr eseri de doğal olarak tarihsel ve toplumsal gelişmelere bu muvazeneden bakacak ve daha iyiye ulaşmanın gereği olarak adeta satır aralarında sıradan insanlardan en yüksek görevlilere kadar gerektiğinde örnek alınması elzem olan rol modellerinin varlığı ve gerekliliğini argümanlarıyla imleyecektir.

Eserin giriş bölümüne baktığımızda yazarın eseri yazış sebebini ve gayesinin ne olduğunu görmekteyiz. Farsça yazılmış olan esere klasik İslam tarihçiliğinin kalıplaşmış metodu olarak besmele ile başlamakta hamd ve salavatla giriştiği işten yüzünün akiya çıkmayı umut ettiğini söylemektedir.

Ziyâüddîn Berenî eserinin önsözünde gerçek ve hakikat kavramlarından yola çıkarak tarihin hakikat ile ilişkisine değinir ve hakikati tarihin olmazsa olmazlarından sayar. Bu cümleden hareketle yazar, bir tarihçinin tarih konularına nasıl yaklaşması gerektiğini düşünürken aynı zamanda tarih ve tarihçi kavramlarından bahseder. Dolayısıyla tarihle uğraşmanın sadece hakikatleri anlatmasını ve doğru olmaktan başka bir düşüncesinin olmaması gerektiğini ortaya koyar. Yine tarihçinin gerçeğin dışında hiçbir şey yazmamasını salık verir. Tarihçinin anlatımlarında doğruluktan ayrılmaması gerektiğini ısrarla belirten yazar, tarihçilerin bir hükümdarı ya da yöneticiyi anlatırken sadece onları övmekle yetinmeyip onların varsa eleştirilecek taraflarını da yazmaları gerektiğini açıkça söyler. Hükümdarlar yahut devlet yöneticilerinin cömertlikleri yanında kötülüklerinin de anlatılmasının gerekliliğinden bahseder. Yine tarihin bir yargılama aracı olmadığını onun bir mahkeme gibi yargılama amacı gütmeyeceğini ve olup bitenin tespitlerinin doğru yapılması gereken bir mecra olduğunu belirtir.¹⁶ Yazarın bu tespitleri onun kuşkusuz daha iyiyi arama erdeminin de bir dışı vurumu gibidir.

16 Ziyâüddîn Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, (neşr. Abdürreşid), Kalküta, Hindistan 1862, s. 15-16 vd.

Berenî, eserinin belli bir gaye için yazıldığını; eserinin idare makamında bulunan yönetici ve idarecilerin İslam ahlakına uygun tarzda davranışlar geliştirmelerine yardımcı olacağını ve dolayısıyla eserinin tam olarak bunu gaye edindiğini belirtir. Yine yönetimin bir sanat olduğunu yöneticilerin eğitilerek en iyi ve doğru davranışlara ulaşabileceklerinden bahseder. Bundan dolayı eser son derece cesur ifadelerle kaleme alınmış ve örnek davranışlar geliştirmenin ehemmiyeti vurgulanmıştır.¹⁷

Yazarın özellikle yöneticilerden ve üst düzey idarecilerden erdemli davranışlar beklemesi onun tarihsel ve toplumsal platformda tesirli insanların tarihin akışına yön verme kudretinde olduklarını ve onların yönetimleri altındaki bireylere adeta birer rol model olabilecek potansiyelde olmaları gerektiğini bize düşündürmektedir.

Eser sekiz Delhi Sultanı'nın saltanat dönemini anlatmakta olup bu sultanlar arasında saltanatı çok kısa sürelerle eserde ayrıca başlık verilmemiştir.

Tablo 1: Delhi Sultanları

Gıyaseddin Balban (Balaban) (664/1266)	s. 34-125
Muizzüddin Keykubad (686/1287)	s. 126-174
Celaleddin II. Firuz Şah (689 / 1290)	s. 175-239
Alaeddin I. Muhammed Şah (695/1296)	s. 240-378
Kutbüddin Mübarek Şah (716-720/1316-1320)	s. 379-433
I. Gıyaseddin Tuğluk Şah (720/1320)	s. 434-454
II. Muhammed Şah (725 / 1325)	s. 454-526
III. Firuz Şah (752/ 1351)	s. 527-602

Eserde biçimsel özellik olarak her sultan dönemi besmele ile anlatılmaya başlanmaktadır. Yazın olarak eser nesir özelliğinde olmakla birlikte yer yer nazım biçimlerine haiz dörtlüklere de rastlanmaktadır. Zannımızca bu durum Ziyâüddin Berenî'nin tarihçiliği yanında ayrıca edebî kişiliği ve şair oluşunun da etkisinden kaynaklanmaktadır. Üslup olarak Berenî'nin bu tarzı kullanması İslamî tarih yazıcılığında adına edebî tarih diyebileceğimiz bir yazın şeklinin söz konusu oluşuyla açıklanabilir.

Târîh-i Firûzşâhî'nin son sayfasında yazara ait doğum tarihine rastlanmaktadır. Yine kitabın baş tarafında onu tamamladığı tarih olarak 1357 yılını beyan etmesi de

17 Berenî, *age.*, s. 56.

yazarın eseri tamamladığında yetmiş dört yaşında olduğunu bize göstermektedir. *Târîh-i Firûzşâhî* yazarın kaynaklara atıf yapmadan ve onları referans olarak kullanmadan yazdığı bir eserdir. Berenî eserini tanıdığı devrin olaylarına ve zihninde geliştirdiği yaklaşımlara binaen yazmıştır. Yazar eserde anlatılan hadiselerin tamamını doğru kabul etmektedir. Ancak bir kısım yazarlar eseri güvenilir kabul etmemektedirler. Berenî'den sonra yaşayan Nizamuddin Ahmed ve Bedayunî gibi tarihçiler mezkûr eserin olay örgüsüne bağlı kalmışlardır.

Ziyâüddîn Berenî'nin anlatımında yer yer süslü ifadeler ve sanatsal anlatımlara yer vermesi de ondaki Fars yazın tarzının tesiriyle olsa gerektir. İlgili sultanların devirleri anlatılırken alt başlıklar sayılabilecek bölümlere de yer verilmiş ve *Zîkr (olunmak)* sözcüğüyle başlanmıştır. Eserde Berenî'nin kaynak olarak kullandığı yahut atıf yaptığı kaynaklara rastlanmamıştır. Bu bağlamda yazar daha önceden yaptığı çalışmalar ve tecrübelerine dayanarak bir tarih eserinde nelerin olup olmaması gerektiğini kendine münhasır yaklaşımıyla ortaya koymuş ve bireysel tespitleriyle eserini kaleme almıştır.

c.2. Târîh-i Firûzşâhî'nin Modern Tarih Yazıcılığı Açısından Değeri

Konunun sınırlarının çizilmesi bakımından tespit edilmesi gereken ilk şey kuşkusuz modern tarih yazıcılığı ölçütüdür. Modern tarih yazıcılığı derken acaba ne anlaşılmaktadır? Modern ve tarih kavramlarının ikili kullanımından doğan bu söylemden modern kavramı, sözlüklerde *çağa uygun, çağcı, asrî* ve *çağdaş* anlamlarıyla açıklanmaktadır.¹⁸ Tarihçilik ise Bahaeddin Yediyıldız'a göre tarih incelemeleri yapma işi olarak tanımlanıyor.¹⁹ O halde tarih nedir? Bugün tarihin iki manası birbirinden ayrılıyor. Bunlardan birincisi, objektif tarihî süreç, ikincisi ise bu sürecin tasviri, tahlili ve hikâyesidir. Yani tarih kavramı, bir taraftan, dışarıda, bizim dışımızda bağımsız olarak var olan gerçekliği; diğer yünden ise bu gerçekliğe ait araştırma ve düşüncüyü ifade etmektedir. Bu bağlamda mevcut gerçekliği araştırıp tahlil etmek ayrıca onu anlamaya ve anlatmaya çalışmakta tarihçilik olmaktadır. Yediyıldız, burada tarihle ortak kullanılacak kavramların hassasiyetine dikkat çekmekte ve bu türden ikili kullanımların anlamı belirsizleştirilebileceğini imlemektedir.²⁰ Yine Yediyıldız tartıştığı *çağdaş tarih* kavramıyla ilgili olarak, *çağdaş* yerine *modern* kavramını kullansak dahi ilgili kavramların adeta tarihin

18 *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, C II (K-Z) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

19 Bahaeddin, Yediyıldız, "Çağdaş Tarihçilik" *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(I), 1986, s. 39-48.

20 Yediyıldız, *agm.*, s. 48.

bir bölümünü nitelendirmek için kullanılmış olduğunu belirtir. Modern yahut yeni sıfatının bir tarih tipini değil de bir devri anlamaya meyilli bir kullanımı çağrıştırdığını bu bağlamda bir anlam karışıklığı oluşabileceğini fakat her şeye rağmen yeni bir tarih tipinin olduğunu vurgulayan Yediyıldız, bu yeni tarihin temel özelliğinin bilimsel bir disiplin olarak bilhassa kendisini yeniden mesele haline getirmesinin bir başlangıç teşkil ettiğini söylemektedir.

Burada yapılan tespitlerin bizim araştırmamızın kavramsal çerçevesiyle ilgisi daha önce bahsedildiği üzere özellikle XX. yüzyıldan itibaren yeni bir tarih anlayışı yahut algısının doğması, kendine özgü yaklaşımlarıyla geliştirilen araştırma yöntem ve tekniklerinin belirlediği konu ve bakış açılarına göre daha da sistemleşmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda gelişen yeni tarih algısı tarihçilerin nezdinde sadece geçmişi değil zaman zaman geleceği bile sorgulayacak kuramsal yaklaşımlara yer verirken yine siyasi ve askerî tarih yanında sosyal tarih gibi farklı disiplinlerin ortak yaklaşımını öngören farklı çalışma alanlarının da doğmasına yol açmıştır. Bu düşünceden hareketle biz de *çağdaş tarih* kavramını yeni tarih algısı ve kendine özgü metodolojik yaklaşımların durumu olarak ele alacağız.

Târîh-i Firûzshâhî, yazıldığı dönem itibarıyla XIV. yüzyılın ortalarına ait olup Hindistan Delhi Sultanlığı'nın Gıyaseddin Balaban (664/1266) döneminden, III. Firûz Şah (752/1351) dönemine kadar olan tarihsel ve toplumsal gelişmeleri konu olarak almıştır. Eserin tarih algısı, genelde devrinin tarih algısı ile örtüşmekte, özelde ise kendine münhasır yaklaşımlar taşıyarak farklılığını sergilemektedir. Bu bağlamda önce eserin mevcut tarih algısını ortaya koyup daha sonra durumunu çağdaş tarihçilik bakımından tespit etmek daha uygun olacaktır.

Bilindiği üzere İslam tarihinde Araplar yaptıkları fetihleri ve hadiseleri kaydetmek üzere fütuhat kitapları yazmış ve bu tür eserlerinde hikâyeci tarih yaklaşımı sergilemişlerdir. Buna karşın Müslümanlar tarih felsefesi ile ilgilenmemiş ve Hz. Muhammed'den rivayet olunan hadislerin sıhhat durumunu tespit etme durumu ortaya çıkınca bu bağlamda çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu vesileyle hadis araştırmaları metodolojisi (hadis usulü) doğmuştur. İşte bu aşamadan sonra İslamî araştırmalarda rivayetlerin tenkidi metodu işlenerek çalışmalar hız kazandı ve bu yaklaşım dünyada eşine az rastlanır bir titizlikle uygulanarak gelişme yoluna girdi.²¹ Hadis, İslam Tarihi'nin kaynaklarından olması bakımdan farklı bir önem taşımaktadır. İslam tarihçiliğinde İslam tarihinin ilk kaynaklarından söz edilirken genellikle hadisin taşıdığı önem vurgulanır. Çoğu zaman tarihin de

21 Zeki, V. Togan, "Dünyada İslam Tedkikleri", *İslam Tedkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1953, s. 43.

hadis ilminin bir dalı sayılması bundan dolayıdır.²² Bu bağlamda Sehavî'nin tarihi hadis ilimlerinden bir ilim sayması da bu yaklaşımın bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte XIV. yüzyıllarda İslam tarihçiliğinin Kur'an-ı Kerim temelli algısının araştırma metotları olarak hadis ilmi tekniğini kullanması söz konusudur. Yine tarihsel gelişmelerin Allah'ın takdiri ile vücuda gelmesinin kabulü yanında Hz. Muhammed'in de toplumda rol modelliği ve bu bağlamda önemli kişilerin topluma gerek ahlaki ve gerekse tarihsel yol gösterici oluşları da mevcut algının argümanlarını oluşturuyordu.

Bu bağlamda İslam tarihçiliğinin temel algı ve metotlarını sorunsallaştırarak İslam tarihçiliğinde çığır açan İbni Haldûn (732/1332-808/1406) ortaya koyduğu analitik tarih anlayışı ve tarihsel olayları özgül yöntemlerle irdeleme fikri ile İslam dünyasında klasik felsefeden kopuşun kırılma noktasında yer almış ayrıca tarihsel olayları aydınlatmaya ve anlamlandırmaya yönelik kendinden önceki yazarlardan da farklı yaklaşımlar geliştirmiştir. Çalışma sistematüğinde tarihî yahut toplumsal olaylara ayrı bir önem veren meşhur filozof, tarihî olayları anlamlandırmaya yönelik kendinden önceki düşünürlerden farklı argümanlar geliştirmiştir. Tarihin ilginç bir yaklaşımı olarak araştırmamızın temel ekseni olan Ziyâüddin Berenî ile hemen hemen aynı yıllarda yaşamış olan ve çocukluk ile gençliği Berenî'nin olgunluk yıllarına denk gelen İbni Haldûn, adeta daha sonra ortaya koyduğu birtakım yaklaşımlarla Berenî'yi de imlemiş ve onun kimi söylemlerini daha ileriye taşımıştır.

Berenî de tarihin, kaynağını Kur'an- Kerim'den alan bir bilim olduğunu, hadis ilmi metodolojisini kullanarak araştırmalar yaptığını ve nihayetinde kendine özgü araştırma teknikleri de geliştirdiğini vurgularken²³ ondan çok kısa bir süre sonra tarihçilikte çığır açan İbni Haldûn, adeta Berenî'yi imleyecek tarzda şu tespitlerde bulunmaktadır:

“Tarih, insani tecrübe ve miraslarla aktarılan bir bilimdir. Tarihi herkes öğrenmek ister. Devlet yöneticileri özellikle tarih öğrenmek isterler ve bu konuda birbirleriyle yarışır. Tarihi anlamak konusunda âlim ve cahil olanların birbirinden hiçbir farkı yoktur. Tarih, iç anlamına bakıldığında önceki hadiselerin ve gelişmelerin ötesine geçmez. Tarih âleminde değişler gücünü nâkilerden alır ve tarihsel hadiselerle anlatılır. İnsanlar bir araya geldiğinde tarihi konular konuşularak

22 Sabri, Hizmetli, *İslam Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1991, s. 168.

23 Berenî, *age.*, s. 2-vd. ; Özcan, *age.*, s. 491.

ve tarihsel hadiseler anlatılarak dinleyenlerin güzel vakit geçirmesi sağlanır. Bu bağlamda tarih, toplumların nasıl gelişmeler yaşadığını, devletlerin nasıl kurulduğu ve kuvvetlendiğini, onların nasıl sona erdiklerini, yaşadıkları çağlarda insani ve kültürel hangi gelişmeleri kat ettiklerini bize bildirir. Bu husus, tarihin açık anlamıdır. Tarihin kapsamındaki gizli ve sırlı anlam ise hadiselerin oluşum sebep ve sonuçlarını araştırmak, incelemek ve tetkik etmek bağlamında hadiselerin oluşum künyelerini anlamaya çalışıp yorumlamaya dayanmaktadır. İşte bu nedenden ötürü tarih şerefli bir bilim dalıdır ve hikmetin içine dalmıştır. Bu bağlamda tarihin, felsefi bilimlerden biri olarak görülmesinde hiçbir sakınca yoktur.²⁴ diyerek analitik yaklaşımını ortaya koymaktadır.

İslam tarihçiliğinin bu döneminde yine kendisinden bahsedebileceğimiz ve yukarıda zikrolunan yazarlara çağdaş olan bir diğer isim ise Muhammed b. Süleyman el-Hanefi el-Kâfiyeci (788-879/1386-1474) olup Anadolu'da Bergama'da yaşamıştır. Kâfiyeci, tarih yazıcılığının İslamî anlamda gelişme kat ettiği devirlerde, tarihin bir bilim olarak sorgulanması ve özellikle metodolojik sisteminin tespiti üzerine yaptığı çalışmalarla tarihin yöntembilimi konusunda kadim metinler ortaya koymuş ve tarihin bir bilim olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur.²⁵ Kâfiyeci de temel sorunsal olarak tarihin anlamsallığını sorgulamış ve klasik hadis araştırma metotlarından yola çıkarak tarihin anlamını ve tanımlarını tartışmıştır.

Bu açıdan baktığımızda Ziyâüddin Berenî'nin de İslam tarihçiliği geleneğinde bulunmasından hareketle İslamî tarih anlayışının öngördüğü metot ve yaklaşımı eserinde kullandığını görmekteyiz. Bu metot önce tarihi algılamak, tasavvur etmek sonra hadis ilminin metoduyla araştırma yapmak tarzındadır. İslam tarih yazıcılığında tarih usulünün esasen hadis ilminin usulüyle birbirine koşut ilerlemesi iki uğraş alanının birbirinin kapsamına girmesinden, bu iki disiplinin araştırma ve ortaya koyma yöntemlerinin birbirini tamamlamasından kaynaklanmaktaydı. Müslüman tarihçiler gibi Berenî'nin de tarih usulünü ortaya koyarken bilhassa hadis ilminin usulünü de göz önünde bulundurması ondaki en belirgin metot olarak karşımıza çıkmaktadır. Hadis ilminin temel araştırma usulünden olan rivayetlere dayalı anlatımların doğruluğunu derecelendirme yöntemi tarihe de sirayet etmiştir. Ayrıca Berenî'nin yine fıkıh usulünün yöntemlerinden de faydalandığı eserindeki tarihsel ve toplumsal olayların güçlü bir mantık örgüsü içinde verilmesinden anlaşılmaktadır.

24 İbn Haldûn, *age.*, s. 4-5.

25 Muhyiddin, Kâfiyeci, *El-Muhtasar fi İlmi't-Tarih*, çev. Kasım Şülul, İnsan Yayınları, İstanbul 2011, s. 98-150.

Kâfiyeci ise *el-Muhtasar fi İlmi't-Tarih* adlı eserinde tarihin manalarına değinerek metodolojik yaklaşımlarda bulunmakta ve hadiseleri, tefekkürü konu olacak kendinden sonrakilerin önceliklerden etkilendiği özel, tersine döndürülemeyen ve zamansal olaylar olması bağlamında da meseleyi ele almaktadır. Tarihin tanımlarında geçen, zaman kavramına uygun olmayan hadise ile varlıkları ve bunlardan kaynaklanmayan eylemleri, tarihî olay saymamaktadır. Örneğin Allah ve yokluk gibi zamansal olmayan kavramlar, tarih konusu kapsamında ele alınmazken insan ve ona dayalı olarak husule gelen hadiseler, tarihî olay kapsamında değerlendirilmektedir.²⁶ Bu açıdan bakıldığında Kâfiyeci de hadis ilmini tarihin temel araştırma metoduna addederken yine özgül anlamda yaklaşımlarını ortaya koymaktadır. İslam tarihçiliği dairesinde Kâfiyeci ve İbni Haldûn tarihi kuramsal anlamda incelerken Berenî, tarihin mana ve mazmununa tarih eserinin hemen giriş bölümünde ana hatlarıyla değinmiş olup tarih anlayışını daha çok eserinin tamamına sindirmiştir. Buna göre Berenî'nin eserinde takip ettiği özgül metoduna dair bir diğer yön ise eserine başlamadan önce giriş bölümünde bir tarih imgelemi oluşturması ve tarihin anlamsallığı üzerine yaklaşım geliştirmesi eksenindedir. Bu bağlamda Elliot ve Dowson'un da ifade ettiği gibi Berenî'nin tarihsel olayları belli bir sistemle kayıt altına aldığı ve her şeyden önce onlarla bir tasarım geliştirme bağlamında yaklaşımda bulunduğunu görüyoruz.²⁷ Yine Berenî'nin uyguladığı yöntemle okurlarının tarih metinlerini büyük bir haz alarak ve sıkılmadan okuyacaklarını temin etmesine dair sergilediği yaklaşım da onun tarih imgeleminin argümanlarını oluşturmaktadır.²⁸

Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*'de olayları sıralarken zaman zaman bazı gelişmelerin tarihini vermez. Yazarın burada uyguladığı yöntem söz konusu olayın zamanını ona koşut olarak gerçekleşen başka bir olay vasıtasıyla ortaya koymak içindir. Yazar eş zamanda geliştiğini düşündüğü olayları aynı tarihle verirken aynı zamanda olayların birbirleriyle bağlantısını da bu biçimde sağlamış olmaktadır. Bu ve bu duruma benzer tespitlerle ilgili olarak Berenî, Alâeddîn Halacî (702/1303) devrinde Telingana'yı ele geçirme düşüncesiyle bölgeye ve eş zamanlı olarak Çitor Kalesi'ne seferler düzenlendiğini; Delhi Sultanlığı ordusunun Bengal ve Orissa yolunu takip ederek Varangal'a ulaşmalarının gidilebilecek daha kısa yol varken zaman kaybı olduğunu belirtirken Telingana seferi ile Çitor seferini zamansal

26 Kâfiyeci, *age.*, s. 100-117.

27 Elliot, H.M., J. Dowson, *History of India*, Stapf College Sandhurst, vol. III. London 1871, s. 108.

28 Berenî, *age.*, s. 2-22.

olarak birbirine eklemleyerek ortaya koymakta ve bu hadiseler için ayrı ayrı zaman anlamında tarihler kullanmamaktadır.²⁹

Berenî yaklaşık 17 yıl Sultan Muhammed b. Tuğluk'un (1325-1351) danışmanlığını da yapmış bir tarihçi olarak metinlerinde bu durumu göz ardı etmiştir. Yani devrin gelişmelerinin sadece kaydını tutan devlet görevlisi mantığı ile eserine yaklaşmamış o özgün bakış açısıyla, gerektiğinde metinlerine eleştirel bakışlarda ekleyerek yöneticileri de üst rütbeli görevlileri de askerleri de eleştirmiştir. Konuyla ilgili olarak Azmi Özcan, Berenî'nin ilgili eserini idarecileri eğitmek ve onların İslam'a uygun olarak halkı yönetmelerine yardım etmek gayesiyle yazdığını, bundan ötürü mezkûr eserin cesur ifadelerle kaleme alındığını ve idarecilerin hataları ile yanlış hareketlerinin gerektiğinde aynen belirtildiğini ifade etmektedir.³⁰

Berenî'nin temel tarih algısı tarihsel ve toplumsal zeminde istikrar ve adaletin sorgulanmasıydı. Bu imgelerin ise ancak toplumsal meşruiyet kaynağı bağlamında sultanın egemenliğini layığı ile uygulamasından ve bunu toplum nezdine inhisar eylemesinden doğacak ortamda sağlanabileceğine inanıyordu. Haq'a göre Berenî'yi Orta Çağ Hindistan'ının en büyük tarihçisi yapan şey onun politik ve tarihsel yaklaşımı, güvenilirliği ve gözünü budaktan sakınmayan bir tabiatta bulunması idi.³¹

Ortaya koydukları, yaşantısı ve düşünceleriyle devrinin hatırı sayılır tarihçi ve bilginlerinden kabul edilen Berenî'nin eserinin modern tarih yazıcılığı açısından değeri hakkında ise şunlar söylenebilir:

Târîh-i Firûzşâhî her şeyden önce modern tarih yazıcılığına veri sunan, bahsettiğimiz devrine göre kadim metinler içeren kıymetli bir eser olarak görülmektedir.³² Öte yandan modern tarih yazıcılığında zaman zaman da değerli görülmeyen bir kaynaktır. Bu durum kanaatimize göre bir çelişki olup her şeyden önce eserin dilinden ve yazın tarzından kaynaklanan bir durumdur. Eserin Farsça yazılması ve tarz olarak nesir olmasına karşın yer yer nazım stiline eklenmesi onun tarihçiler tarafından yeterince kaynak olarak değerlendirilip kullanılmamasının sonuçlarını doğurmuştur. Her şeye rağmen mezkûr eser, ilgili saha ve dönemleri aydınlatması bakımından dikkate alınması gerekli olan önemli bir veri kaynağıdır.

29 Berenî, *age.*, s. 245.

30 Özcan, *agm.*, s. 465.

31 Hardy, *age.*, s. 16.

32 Haq, *age.*, s. 1.

Berenî, eserinde yer verdiği sultanlarla ilgili olarak kronolojik bir sıra izlemekte olup, bazı sultanların devrine ait gelişmeleri anlatırken onlarla tek tek ilgilenip gelişmeleri analiz etmeye çalışmaktadır. Eserde I. Gıyaseddin Tuğluk Şah (720/1320) dönemine ait olayları anlatırken (Berenî, 434-vd) bu durumu görmekteyiz. Berenî'nin tarihî olayları anlatırken devrinin hikâyeci anlatım tarzının dışına yer yer çıkarak analiz ve tetkik işine girişmesi ve olayların sebeplerini sorgulayacak argümanlar geliştirmesi eserini modern tarih yazıcılığı açısından önemli kılmaktadır.

Eserin dokusunda zaman zaman süslü anlatımlar görülmekte olup yazar tarihsel ve toplumsal olayların betimlemesini de yapmaktadır. Bu betimleme okuyucunun gözünde o olayın adeta canlanmasını sağlayacak ölçüde renkli ve görsel imgeler taşımaktadır. Örneğin Sultan Muizzüddin Keykûbad (686/1287)'ın taç giyme töreninin anlatımını okurken olayın zihinde canlandırılmasına imkân vermektedir.³³ Bu bağlamda taç giyme törenleri, teşrifat ve teşkilat kaidelerinin detaylı anlatımı ve bu gelişmelere dair toplumsal bakışın yorumlanması modern tarih yazıcılığının dikkatini cezp edecek türden kayda değerdir. Zira bu bağlamda sosyal ve teşkilat tarihine dair numunelerin bulunması ise önemli bir husustur.

Berenî, kültürel birikimi, dilsel ve edebi kişiliği ekseninde ele aldığı eserinde Müslüman ve Hindu toplumları arası ilişkilere yer verdiği gibi Hindu toplumun gündelik hayatta kullandığı bazı Hintçe kelimeleri eserinde vurgulayarak adeta kültürel senteze girişmektedir.³⁴ Yazarın giriştiği bu sentez faaliyeti modern tarih yazıcılığında yine önemli bir yaklaşım olan kültür tarihçiliği içinde kayda değer bir durumdur. Bölgenin o zamanki dilsel ve kültürel durumunun tespit edilip günümüzle bağlantılarının sağlanması ve analitik incelemelere veri sağlanması bakımından bu durum önemlidir.

Berenî'nin içinde bulunduğu kültürel düzey ve gerek Müslüman Arap gerek Fars ve Türk kültürlerine aşina olması onu yetiştiği çevre ve aldığı eğitim bakımından samimi bir Müslüman, iyi bir derviş, şiir ve edebiyata vakıf güzel ahlaklı, cömert bir insan yapmıştı. Onun bu özellikleri tam anlamıyla eserlerinde ve bilhassa tarihinde açık bir şekilde görülmekte olup bil hassa tarih eserinin kendisinden sonra çok okunması dikkat çekici bir husustur ki bu da mezkûr eseri modern tarih yazıcılığı açısından kıymetli kılmaktadır.

33 Berenî, *age.*, s. 126 vd.

34 Berenî, *age.*, s. 158-169.

Eserde yararlandığı kaynaklara atıf yapmamakla birlikte yazar, eserini yazmaya başlamadan önce birçok araştırmalar yaptığını tecrübeler kazandığını ve zamanına kadar yazılmış eserleri gözden geçirdiğini ve düşündüğünü belirtmektedir ki onun bu durumu eserini daha donanımlı yapmakta ve modern tarih yazıcılığının ilgilenebileceği noktaya taşımaktadır.³⁵

Berenî'nin bu bağlamda eseri *Târîh-i Fîrûzşâhî*'nin kadim dönemlerden günümüze kadar devam ederek gelen insanın macerasını ana tema olarak ele alıp işleyen bir eser olarak sadece tarihle ilgili değil sosyal bilimlerin farklı disiplinlerin de ilgisini çekebilecek imgeler taşıdığını söylememiz hatalı olmayacaktır. Berenî ile ilgili bu hususta yapılan ilk çalışma olma özelliği gösteren bu araştırmamız sınırlı hacmine ve ilk olmanın verdiği eksiklerine karşın bu doğrultuda yapılacak çalışmalara ilham verecek imgeler taşımaktadır.

Sonuç

İslam tarihçiliğinin erken dönemlerinden ortalarına kadar geçen sürede tarih ilminin büyük gelişme kat etmesi kayda değer tarihçilerin yetişmesinin yolunu açmış ve bu hususta tarihin bir bilim olarak gelişmesinde de büyük faydalar sağlamıştır. Tarihin ilginç kıldığı bir durum olan üç önemli Müslüman tarihçi Berenî, Haldûn ve Kâfiyeci'nin birbirlerine çok yakın zamanlarda yaşamış olmaları ve arkalarında zamanımıza kadar ulaşan kadim metinler bırakmaları tarih metodu açısından büyük bir kazanımdır. Bu tarihçiler arasında Haldûn'un en çok bilinin olması kuşkusuz onun tarih sahasında çığır açmasıyla ilişkili bir durum olmakla birlikte Berenî ve Kâfiyeci'nin layıkıyla bilinmemesi ise Müslüman dünyasının yeterli araştırmalara önem vermemesi ve ellerindeki eserlerle yetinmelerinden kaynaklanmaktadır.

Delhi Sultanlığı zamanında yaşamış olan Berenî devrinin çok yönlü bir Sufi bilgini olmakla kalmamış, hükümdarlık sarayına danışmanlık yapmış, şiirler yazmış ve duyduğu ile gördüklerini çok yönlü ve toplumsal imgeleri de işin içine katarak bir tarih kitabı yazmıştır. Aynı zamanda devrinin politik teorisyeni de olması yazdıklarını bir toplumda en iyi nasıl yaşanabilir, toplumda adalet nasıl sağlanır, iyi bir eğitim nasıl temin edilir, halk nasıl mutlu olur gibi temalarla ortaya koyması bağlamında kayda değerdir.

Araştırmamızın ana eksenini oluşturan Berenî ve tarih eseri *Târîh-i Fîrûzşâhî*'nin günümüze kadar devam eden tarihsel imge ve figürlerin daha iyi anlaşılmasına

35 Berenî , *age.*, s. 13-14.

katkı sağlayacak doneler içerdđi düşüncesinden hareketle yazar ve eserini modern tarih yazıcılığının ilgisine hasretmeye yönelik bu ilk girişimimiz bu bağlamda yapılacak araştırmalara ilham verecektir. Yine bu araştırmanın bu konuda ileride yapılacak daha donanımlı araştırmaların da argümanlarını oluşturacaktır.

Bu bağlamda genel olarak değerlendirdiğimiz Berenî'nin söz konusu eseri modern tarih yazıcılığı açısından değerli bir kaynak eser olup eserle ilgili yapılacak çalışmalar onu daha anlaşılır kılacak ve ondan faydalanma oranını arttıracaktır. Yine eserin orijinalinin Farsça olması ve birkaç bölümünün İngilizceye çevrilmesine rağmen eserle ilgili Türkçe bir çalışmanın yapılmaması da üzücüdür. Eserin Türkçeye kazandırılması onu Türk tarih yazıcılığının daha çok faydalanılacak eserleri arasına katacağını söylemek bu bağlamda önemli bir husus olup onun tanınırlığını arttıracaktır.

Kaynaklar

- Bayur, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi*, C I, TTK. Yay., Ankara, 1987.
- Berenî, Ziyâüddin, *Târîh-i Firûzşâhî*, (nşr. Abdürreşîd), Kalküta, Hindistan, 1862.
- Cöhce, Salim, “Delhi Türk Sultanlığının Kurucusu Kutbeddin Aybeg’in Hayatı Ve Şahsiyeti”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. V, Elazığ 2010, s. 13-21.
- Cöhce, Salim, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, *Türkler*, ed. Hasan Celal Güzel, v.d, Yeni Türkiye Yayınları, C VIII, Ankara, 2002, s. 1210.
- Fayda, Mustafa, “Tarih” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C 40, İstanbul, (2011), s. 30-36;
- H. Hilal Çağlayan, *Ekber Şah Döneminde Hindistan*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2002.
- Elliot, S.H.M., J. Dawson, *History of India*, Stapf College Sandhurst, vol. III. London 1871.
- Farooqi, N. R., “Delhi Sultanlığı”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C 9, İstanbul, s. 130-132.
- Hardy, Peter, “Unity and Variety in Indo-Islamic and Perso Islamic Civilization Some Etica and Politica Idea of Diya-al-Din Barani of Delhi of Ghazali al-Din Tusî Comparec”, *İran*, vol.16 İran 1978.
- Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihçiliği Üzerine*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Haldûn, İbni, *Mukaddime*, çev. Zakir Kadirî Ugan, MEB Basımevi, C I, İstanbul 1986.
- Haq, Moinul “Some Aspects of Ziya-al-din Barani’s Political Thought”, *Journal of Pakistan Historical Society*, C IV, S.1, Karachi 1956, s. 3-26.
- İmadüddin, Halil, *İslam’ın Tarih Yorumu*, çev. Ahmet Ağırakça, İstanbul 1988.
- Jackson, Peter, “Delhi Sultanate”, *A Political and Military History*, Cambridge 1999, s. 123-147.
- Kâfiyeci, Muhyiddin, *El-Muhtasar fi İlmi’t-Tarih*, çev. Kasım Şülul, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- Kortel, Haluk, “Delhi Türk Sultanlarının Telingana Seferleri”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)*, IV/1, 2015, s. 1-26.

Özcan, Azmi, “*Ziyâüddîn b. Müeyyidülmülk el-Berent*”, Diyanet İslam Ansiklopedisi CV, İstanbul 1992, s. 491.

Öztürk, Mustafa, *Tarih Felsefesi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.

Togan, Zeki, Veli, “Dünyada İslam Tedkikleri”, *İslam Tedkikleri Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1953, s. 43.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, C II (K-Z) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yediyıldız, Bahaeddin, “Çağdaş Tarihçilik” *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1(I) İzmir 1986, s. 39-48.